

Domoljubno planinstvo Cirila Kosmača

Ljubezen do gorate domovine

✍ Marija Mercina ✎ Janez Jarc

Letošnji dopust sem preživela na Jezerskem, ob vznožju Kočne - predvsem zato, da bi spoznala kraje, ki jih je kot planinec obiskal Ciril Kosmač. Med preučevanjem njegovega dela sem naletela na razglednico, ki jo je l. 1932 napisal v Kamniških Alpah, in njegov članek o Koroški, objavljen v Planinskem vestniku l. 1969. Prej sem si domišljala, da dobro poznam Slovenijo in le malo manj Benečijo, Rezijo in (celo) Kanalsko dolino, nenadoma pa sem se zavedela, da še nikoli nisem bila v dolini Kokre, ne poznam ne Kamniških Alp ne poti skozi Jezersko na Koroško in v Logarsko dolino ... Nisem vedela za Kosmačevo planinarjenje ...

Le malo pozneje sem v Planinskem vestniku (111. leto, avgust 2006, št. 8, str. 11-15) prebrala zanimiv članek z naslovom »Naše dragocenosti se izgubljajo - Pogovor z Dušico Kunaver«. Intervju je bil spodbuda za pisanje tega prispevka. Njegovo najpomembnejše sporočilo vidim v besedah: »Vedeti moramo, da je bila takrat drugačna miselnost kot danes, bil je zelo globok in zelo iskren patriotizem. Kolikokrat mi je Aleš rekel: Ko bi ti vedela, kako je, ko greš proti vrhu in daš zastavo v nahrbtnik.«

Patriotizem

Razlaga pomena besede patriotizem, ki jo najdemo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, je kratka: »patriotizem -zma, m, ljubezen do domovine, naroda, države; rodoljubje, domoljubje«. Isti slovar pri geslu »planinstvo« navaja primer: »slovensko planinstvo je spodbujalo narodno zavest«.

Pisatelj, star 20 let, ko je odšel iz svoje doline (fotografija hrani pisateljeva nečakinja Nevenka Vomer)

Velikokrat sem se tudi sama spraševala, kakšna je zveza med planinstvom/alpinizmom in patriotizmom. Menim, da planinstvo in še bolj alpinizem pomenita preizkušnjo človekove fizične in duhovne moči. Gotovo najde alpinist patriot v ljubezni povod za svoje pomembne dosežke in nato moč, da jih uspešno opravi. Ponos nad vrhunskimi dosežki naj bi se povezal s hvaležnostjo za vse, kar mu je domovina v čustvenem, duhovnem in moralnem pogledu dala. Podobno naj bi veljalo za umetniške in znanstvene dosežke. V sklenjenem krogu domoljubja in rodoljubja bi ljudje v domovini podpirali, spremljali, spodbujali, izražali priznanje in vrhunске dosežke občutili kot svoje.

Tudi sama velikokrat ugotavljam, kako različen je odnos do domovine in kako se spreminja, pa naj svojega primerjam s tem, kar mi o svojih domovinskih čustvih in zavesti povedo dijaki, s katerimi se kot profesorica slovenščine na srednji šoli pogovarjam o teh vprašanjih, ali s tem, česar se spominjam o življenju svojih staršev Primorcev. Seveda lahko podživljam čustva svojega očeta, ko je komaj 19-leten nad Gočami, svojo rojstno vasjo, ob obletnici 1. tržaškega procesa in bazoviških žrtev razvil slovensko zastavo; znova občutim njegov pogum, ponos in strah ter pozneje trpljenje v zaporu - Italijani so ga odkrili po odtisih bosih nog. Lahko sočustvujem in se zavedam, dejanj pa ne morem ponavljati. Dušica Kunaver navaja besede alpinista Aleša Kunaverja o tem, kako nemogoče je izraziti čustva, ki navdajajo alpinista, ko se z zastavo v nahrbtniku vzpenja

proti vrhu. Razumem, da pri tem zastava ni le simbol države; hkrati pomeni tudi zavezo med domovino in državo, povezuje narod s predniki in njihovimi dosežki.

V samostojni Sloveniji takih čustev ni opaziti – pogledimo naše ulice ob državnih praznikih! Slovenijo občutimo kot državo, ki nam jemlje (davke), in se sprašujemo, ali bomo od nje dobili vse, kar pričakujemo. Menim, da še nismo našli sozvočja med domovinskimi čustvi in odnosom do države. Vprašajmo se tudi, ali občutimo v svoji državi varnost, skrb za potrebe državljanov, sprejetost med ljudmi okoli sebe in nasprotno, koliko smo sami pripravljene storiti. Brez medsebojne privrženosti in požrtvovalnosti pa niti družina ni srečna, kaj šele narod v svoji državi.

Spoznati domovino pod svojo »hišno goro«

In kje je tu domovina? »Domovina daje, država jemlje.« Velikokrat čutimo in razmišljamo tako, kot je v Pomladnem dnevu Cirila Kosmača izjavil eden izmed njegovih likov. Tudi če najdemo ubranost z ljudmi v prostoru, v katerem živimo, to še ne pomeni, da imamo domovino radi. Najprej jo moramo poznati, sicer je naše čustvo prazno, nerealno.

»Svojo domovino poznamo, kakor poznamo obraz svoje matere: domače so nam vse njene gube in gubice, poteze veselja in sreče, brazde bridkosti in skrbi. Nenehno čutimo objem njenih kmečko raskavih, a srčno dobrih in toplih rok, stiskamo se k njej in jo branimo že tisoč let, branimo jo največkrat preprosto, kar z golimi rokami, toda branimo jo uspešno, kajti prvi porok za zmago je besna zaljubljenost, ki ne presoja in se zato tudi ne umika pred sovražnikovo premočjo. Da, najprej je potrebna ljubezen, ki je vsako uro pripravljena dvigniti roko v bran, nato šele prideta do veljave razsodna misel in orožje.« (Ciril Kosmač, Pomladni dan, 1953, str. 139)

Besede, iztrgane iz sobesedila in časa, se bodo marsikomu zdele vznesene in zato morda celo neprepričljive, vendar si priznajmo, da brez navdušenja in ljubezni ni ničesar zares velikega.

Menim, da sta si domoljubje in navdušenje za planinstvo podobna v tem, da se porajata

samo iz tesnega stika z domačo zemljo. Razrasle korenine so podoba tesne povezanosti z njo. Korenine pa ne segajo samo v preteklost, vsak posameznik se od otroštva naprej vrašča v svojo skupnost in deželo, čeprav hkrati vsakogar že v mladosti vleče v svet. Otroci srka ljubezen do doma tudi iz spominov svojih staršev in iz pripovedi o bajnih časih – z njimi pride vse do mitičnih izvorov. Gore so skrivnostne, vzbujajo spoštovanje in strah ter hkrati dajejo varnost. Slovenska dežela je tako gorata, da ima skoraj vsak kraj svojo hišno goro, če nima gore, pa vsaj hrib, gmajno ali školj. Nanos, Matajur, Krn in še najbolj Triglav nam simbolizirajo mitično moč in povezanost s preteklostjo, Gorjani s planote nad Ajdovščino pa svojo Goro častijo kot mater in so ji postavili spomenik v takšni podobi.

Kosmačeva »velika tura«

Kot sem napisala v uvodu, sem v zadnjem poletju izbirala kraje letovanja po Kosmačevih poteh iz leta 1932.

Na razglednici, datirani z 10. 8. 1932, je o svojem večdnevem izletu v Kamniške Alpe napisal: Začetek poti v petek zvečer, iz Ljubljane v Kamnik, nato hoja vso noč; zjutraj na Kokrsko sedlo, nato Grintovec in Škrbina, Kočna in Češka koča. – Prenočevanje. – Drugi dan Mlinarsko sedlo, Skuta, Rinka, Turska gora, Turski žleb, Kamniška koča. – Prenočevanje. – Tretji dan Planjava, Ojstrica, Korošica. Naslednji dan v Ljubljano. »To je velika tura. Bil sem izredno vesel in zdrav, ko sem se vzpenjal po klinih in vrveh, po skalah in soteskah proti vrhovom. / .../ Kaj bi dal, da bi na svoji zemlji utrgal planiko s svojo roko!«

Živo sem si predstavljala, kaj vse mu je pomenila »velika tura«: samopotrjevanje, občutek premoči in zmagoslavja nad sovražnimi življenjskimi okoliščinami.

Prej nisem razmišljala o Kosmaču kot planincu. Njegov odnos do gora se mi je zdel globoko vraščten, samoumeven. Z okna domačije ob vznožju Skopice je gledal dolgo Šentviško planoto na nasprotni strani. Če je s pogledom sledil toku Idrijce, je v daljavi zagledal mogočni Krn.

Slika na naslednji strani: Kočna in Grintovec

Kolikokrat se je med svojim 15-letnim begunstvom spominjal domače hiše in v mislih poromal v Roče, na grob svoje matere? – Kakšen je bil mladenič, ki se je vzpenjal po Kamniških Alpah? Kaj vse je doživel do svojega dvaindvajsetega leta? »Veliko turo« je opravil v začetnem obdobju svojega emigrantstva, manj kot dve leti po 1. tržaškem procesu septembra 1930. Do le-tega je leto dni preživel v preiskovalnem

zaporu; na procesu je bil zaradi mladoletnosti obsojen »samo na hišni pripor«. Sodoživiljal je smrt bazoviških žrtev Bidovca, Marušiča, Valenčiča in Miloša.

»Velika tura« je iz obdobja pred njegovimi prvimi literarnimi uspehi, obdobja hudega trpljenja in brezdomstva. Kakšno planinstvo! Kaj so mu pomenile slovenske gore, potem ko je moral zapustiti domače hribe in zbežati v Kraljevino

Jugoslavijo? V gorah se je spominjal domače pokrajine in trpel zaradi »zaslužjene Primorske«. Boj za nacionalno osvoboditev Primorcev izpod Italije je po 1. svetovni vojni potekal predvsem po gorah – z ilegalnimi sestanki različnih političnih skupin, z nevarnimi prehodi čez Črno prst, Blegoš ... Na Nanosu je bil 1927. ustanovljen TIGR. Na isti gori se je 15 let pozneje kot partizan bojeval Janko Premrl Vojko.

Vendar mislim, da je Kosmač gore doživljal predvsem kot prostor varnosti in osrčenja. To je izrazil v umetniških besedilih s svojimi liki, ki v velikih preizkušnjah iščejo moč in pogum v mitičnih podobah pokrajine. Temnikar iz Balade o trobenti in oblaku, ki se je odločil za junaško dejanje in smrt, se je pogovarjal s Krnom.

Izlet, literarni večer – romanje na Koroško

Na začetku članka sem napisala, da nisem poznala Kosmačevega planinarjenja. Po presenečenju zaradi njegove »velike ture« me je čakalo še eno: Kosmačev »Moj prvi izlet na Koroško«, kratek članek, ki je izšel v »koroški številki«, tj. 10. številki Planinskega vestnika leta 1969. V njej se zrcali enoletno dogajanje, povezano s Koroško. Dr. Branko Šalamun piše o dveh izletih na Koroško: »Od 1. do 4. junija 1968 se nas je utaborila pestra trideseterica ...« Tri dni so »križarili po Koroški v spremstvu koroških planincev«, srečevali ljudi, se z njimi »pogovarjali in modrovali«. Taborili so po domače, najprej pri »podjetnem« Miheju Antončiču in nato pri Janku Ogrisu Miklavžu. Prenočevali so v novi planinski postojanki na Bleščeči planini pod Kamnico, še prej znosili gor drva. Naslednji dan jih je najprej temeljito opralo, zvečer pa so priredili literarni večer. »S severne meje Stanjko Cajnkar, Edvard Kocbek in Ivan Potrč, z južne meje Ciril Kosmač, Boris Pahor in Alojz Rebula.« (Planinski vestnik 10/1969)

Presenetilo me je, kako skromen je bil (leta 1968) v našem tisku odmev tega politično in kulturno pomembnega dogajanja. Edino Slovenski vestnik v Celovcu je podrobno predstavil prireditev. Posebna številka Planinskega vestnika naslednje leto ni bila deležna nobene pozornosti. Pa vendar sem dobila vtis, da so se v matici bolj zanimali za življenje koroških rojakov kot danes. Ob iskanju poročil o planinskem dogajanju na Koroškem sem opazila daljšo razpravo o tem, kakšna naj bo slovenska šola v Avstriji. Razprave so potekale v pedagoških in slovenističnih krogih, vanje so se polemično vključevali tudi Korošci, npr. Janko

Planjava in Ojstrica

Messner. Isto leto je imelo na Koroškem občni zbor Društvo geografov Slovenije.

Kosmačeva doživetja najboljše izrazi odlomek iz njegovega članka v Planinskem vestniku: »Zame to ni bil izlet, temveč romanje. Na izlet gremo, da se razvedrilo in si razširimo obzorje, na romanje pa gremo z drugačnimi čustvi in z drugačno zbranostjo. Jaz pa sem odšel tudi z grehom, z velikim grehom: bilo me je sram, da nisem že zdavnaj poromal v to deželo, čeprav sem že od tistega daljnega otroškega dne, ko sem prvič videl podobo knežjega kamna in bral o njem, sanjal o Koroški kot o obljubljeni deželi. Zdaj sem jo prvič videl in občutil. Z vso lepoto in z vso bridkostjo sem občutil, da sem na Koroškem prav tako doma, kakor sem doma na Tolminskem ali v Devinu ob morju. Začutil sem korenine svojega naroda, čeprav so te korenine pod ledom. In zato bi moral vsak poromati v to deželo.«

Upam, da ne bo zvenelo neprimerno, če bom svoja občutja primerjala s pisateljevimi. Tudi jaz sem čutila globoko zbranost, hvaležnost in največje spoštovanje do vseh, ki so nam na Koroškem ohranili slovenstvo. Vsakič, ko se ukvarjam s Kosmačevim delom, se zavedam njegove umetniške vrednosti, ko berem o pisateljevem življenju, pa podoživljam usodo svojih staršev in drugih Primorcev. »Še dobro, da smo sploh ostali živi,« je velikokrat rekla moja mama. Moj oče je bil rojen dve leti za Cirilom Kosmačem, moja mama pa isto leto (l. 1915) kot Vladko Kosmač, ki je bil dolga leta varuh Kosmačeve domačije in spominov njegove družine. »Lepo je živeti,« je Ciril Kosmač napisal v Tantadruju. »Na svoji zemlji,« dodajam in s tem mislim na vse preizkušnje Slovencev v 20. stoletju, še posebno nas (Korošcev, Primorcev, Prekmurcev ...), ki živimo na robu slovenskega etničnega ozemlja.

Slovenstvo – ko zanj ne tvegamo življenja

Kaj pa grehi, o katerih piše Kosmač? Ali imam tudi sama podobne občutke? Če vzamem Kosmačevo krivdo dobesedno, sem brez greha, saj sem bila večkrat na Koroškem, že kot študentka in pozneje kot profesorica slovenščine s svojimi dijaki. Svetost te dežele in zato romanje k njej pa sem doživela šele

tokrat. Po pokopališču v Železni Kapli in nato po kraju me je vodila gospa Ana, domačinka, ki je moj »Dober dan« razumela kot iztočnico za dolg pogovor. Gospo Ano, pokopališče za vsemi nedvomno slovenskimi priimki na nagrobnikih in Železno Kaplo sem zapuščala jezna, še huje, besna: Kdo si upa tajiti slovenstvo na Koroškem? In če Slovencev na Koroškem res ne bi bilo več, kdo je zakrivil, da so samo še na nagrobnikih?

Prav nič pa se ne morem postavljati s svojimi letošnjimi planinskimi dosežki. V desetih dneh sem nameravala obiskati vsaj planinske kočice, ki jih na razglednici omenja Kosmač, če že ne vseh gora, pa sem prišla samo do Češke; le toliko, da sem videla, kako skrbno jo vodi Karničar, pa tudi z žalostjo izvedela, da imajo vpisne knjige le od leta 1946, saj so starejše zgorele v požaru. Nisem se odpovedala načrtom, da bi v naslednjih poletjih obiskala omenjene kočice in preverila, ali so še kje vpisne knjige z datumom Kosmačevega obiska.

Naj se vrnem k izhodišču, k svojemu razmišljanju ob intervjuju z Dušico Kunaver. Ne tvegamo življenja za slovenstvo kot tigrovci; pripadnost Republiki Sloveniji sicer izkazujejo z državno zastavo, svojih največjih dosežkov pa ne povezujemo samoumevno z domoljubjem in rodoljubjem. Slovenski patriotizem je na preizkušnji. Pa saj nikoli ni bilo drugače! Vsaka generacija si mora določiti položaj in potrditi svoje slovenstvo. Danes je vse drugače, kot je bilo, vendar bi bilo nespametno misliti, da so/bodo naši otroci v tem pogledu slabši kot mi in naši predniki. Korenine začutimo, ko jih potrebujemo. Starši in učitelji so otrokom dolžni omogočiti, da domovino spoznajo. ○

Dragi planinci in planinke,
Radio Ognjišče vas po novem razveseljuje 2x tedensko:

- ob četrtek ob 9.30 z rubriko Vabilo na pot
- ob petkih ob 17.00 prisluhnite oddaji Doživetja narave

Vabljeni k poslušanju!

RADIO OGNJIŠČE